

Guy Thuillier, *L'histoire entre le rêve et la raison. Introduction au métier de l'historien*,

Paris 1998, Economica, 873 s., ISBN 2-7178-3454-0.¹

V prvním čísle tohoto časopisu se objevily dvě stati související s výukou historie: jednak recenze Jana Horského na studijní a orientační příručku *Kompass der Geschichtswissenschaft*, jednak úvahy Pavla Himla o výuce historie (nejen) na českých vysokých školách. Následující reflexe si klade za cíl spojit obojí – tj. nad úvodem pro budoucí adepty historie navázat na diskusi o současném stavu výuky historie na univerzitách, především v naší zemi.

Již název objemné práce² profesora na Ecole pratique des Hautes Études (IV. sekce) a na Institut d'études politiques v Paříži dává tušit, že půjde o úvod do historie poněkud nezvyklý: asi málokoho z vyučujících historického prosemináře či úvodu do historie napadlo studentům vykládat o snění. A přece je to snění, ne rozum, který G. Thuillier klade na první místo v kapitole nazvané „Základy řemesla“. Jak daleko je zde k řemeslu historika v Blochově – v současnosti opět vyzdvihnutému ze zapomnění – podání! Řemeslo historika zde totiž nespočívá jen ve zvládnutí jistých intelektuálních operací, jako je heuristika, kritická analýza pramene a věrohodná interpretace či konstrukce. Zdůrazňuji slůvku JEN, protože, ač nepřímou, adept historie se v Thuillierově knize přece jen dozví, jak udělat poznámky, jak se hledá v pařížské Bibliothèque Nationale či jak postupovat při čtení pramenů.

Na první pohled však čtenáře napadá, že půjde asi opět o nějaký postmodernistický výtvar, že se bude jednat o rozvíjení názorů těch postmoderních teoretiků (nejen) historie, podle nichž historie ztratila ambice na to, aby se stala pravdivým diskurzem, a nezbývá tedy nic jiného, než se jí pokoušet uchopit jako literární žánr (kde jinde snít než v krásné literatuře?).³ Stejně tak budoucího čtenáře hned napadají analogie s podobnými „mezními“ díly francouzské historio-

1 Tento příspěvek vznikl během výzkumného pobytu v NIAS (Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences).

2 Zmíňme též některá jeho předchozí díla, vše ve spolupráci s JEANEM TULARDEM, *Les écoles historiques*, Paris 1990; *Le métier d'historien*, Paris 1991; *La morale de l'historien*, Paris 1995. V roce 2000 Jean Tulard publikoval *L'histoire en 2050*.

3 „Fakt má vždy jen lingvistickou existenci,“ napsal v roce 1967 Roland Barthes; „historické vyprávění jsou verbální fikce, jejichž obsahy jsou stejně tak vymyšleny jako nalézány a jejich formy mají víc společného s literaturou než s vědou,“ tvrdil přibližně ve stejné době Hayden White.

grafie: Michel de Certeau, u nás bohužel prakticky neznámý,⁴ publikoval před několika desetiletími svou historii (a psychoanalýzu) mezi vědou a fikcí; Roger Chartier vydal ve stejném roce jako Thuillier dějiny mezi jistotou a neklidem.⁵ Přináší tato příručka tedy vůbec něco nového?

Nutno říci, že východiska a postuláty G. Thuilliera jsou v mnohém inovativní, nemluvě o struktuře knihy. V šesti částech (a příloze týkající se výhledů historie do budoucnosti) Thuillier shrnuje obsah svých dlouholetých přednášek a seminářů (popřípadě těch vedených s J. Tulardem), přičemž ve všech kapitolách zachovává jasnou koncepční formu. Jednotlivé části tak didakticky velmi zřetelně naznačují, co je nezbytně nutné dělat pro to, aby se člověk stal a byl historikem. To je jedna z velkých odlišností této knihy od podobných příruček a úvodů – podle Thuilliera je důležité právě DĚLAT, ne ZNÁT. A další odlišnost – důležité je nejen STÁT SE historikem, ale také jím opravdu BÝT po celou dobu života. Jak říká sám Thuillier, šlo mu o to, pochopit práci historika jako člověka – východiskem mu tudíž nemůže být nic jiného než vlastní zkušenost: „Nevěřím, že historie je mechanická, racionální věc, která jde hladce: Historik je člověk, který je nebo byl mladý, nespravedlivý, vášnivý, nešťastný, a to se nutně odráží v jeho díle. Ale jako ve všech řemeslech, můžeme jen velmi těžko zachytit, co se opravdu děje. ŽITÍ historika není jednoduché popsat a velice často se raději vyhýbáme tomu, abychom naznačili těžkosti řemesla, naše boje.“

Thuillier se tak snaží dostat co nejvíce pod kůži historika-člověka, „pochopit práci historika z co největší blízkosti každodenní praxe“. Ale jde o něco víc než o pouhou historii každodennosti historiků. Nejlépe nám asi autorovy záměry mohou naznačit *Touha, Přání, Radost, Pohled, Tělo, Samota, Čas*, tedy názvy kapitol první části, pojmenované základy řemesla. Druhá část – nazvaná „Smrt hráče“ – se svým směřováním neliší: obsahuje kapitoly věnované nepřítomnosti, smrti, závěti, krizi šedesátníků či obecné likvidaci. Logicky pak navazuje část „Duchovní život“ s kapitolami *Poslání, Ticho, Obskurní myšlenky, Lítost, Vnitřní život, Lež, Neúspěch*. Pravidla chování, část jako vyšitá z desatera, vede k úvahám nad tím, jak si klást otázky; věnuje se povzdechům, jako např. „Jen kdybych byl chytřejší!“, tomu, jak stvořit dílo, jak se pozorovat, jak meditovat, jak optimalizovat posledních deset let života či jak se vyhnout průměrnosti. Předposlední část je nazvaná příznačně: „Ovládat své myšlenky“ (kdo by po tom netoužil!); od myšlení sama za sebe dospívá až k nemožné historii a nedokončení. Konečně poslední část „Meto-

dy práce“ sestává z konkrétních otázek, např. „Jak si klást otázku?“, „Jak napsat článek?“, „Jak udělat závěr?“, „Jak přednést příspěvek?“ a uzavírá v naší historiografii tolik přehlíženým: „Proti nudě čtenáře“.

Přitažlivá je na Thuillierově knize právě ona nedosažitelnost – právě proto, že nemůže dát přesnou definici (co je to smutek historika?), právě proto, že se sám autor pohybuje v pochybnostech, nejistotách (jak problém pořádně uchopit?), nechává široký prostor čtenáři pro vlastní přemítání a dokončování. Adept historie se však jistě dozví, jaká je současná situace v historiografii, v každé kapitole je mu představen počáteční problém (co je to? a k čemu to je?), dostane se mu „rad“, ale také „pravidel“ a závěrů, ze kterých vyplývají jisté „lekce“. Může se zdát, že se Thuillier mnohdy opakuje – což je, soudím, dáno právě prostupností jednotlivých témat –, ale možná také záměrem; jedná se přece o příručku pro studenty. Možná by tedy bylo přesnější říci o poučení.

Thuillierův úvod však není určen jen studentům historie a dá se pojmout i jinak než jako poučení. Možná ještě více přivede k zamyšlení historiky provozující už nějakou dobu své řemeslo. Jednotlivými kapitolami se můžeme probírat postupně jako meditacemi a přemítat nad tím, jestli by nebylo opravdu užitečné psát si výzkumný deník, abychom uchovali naše motivace, a to nejen pro nás, jestli by přece jen nestálo za to projít si články, které jsme publikovali před pěti, deseti lety, a všimnout si tam nedostatků, jestli opravdu není lepší psát studie, které vycházejí z naší osobní potřeby, než ty, které se nám sice někde započítají, ale nic nepřinášejí. Protože, cituji G. Thuilliera, nezamýšlet se nad svým řemeslem, nad smyslem toho, co činíme, je jistě to nejhorší řešení. Z Thuillierovy knihy vysvítá víc než jasně, že subjektivita historika, která vytváří jeho konstrukci dějin, je nám jako taková zatím velice neznámá. A čtenáře nutně napadá: Jak můžeme psát dějiny, když neznáme sami sebe?

Nechám na vaší imaginaci, abyste se nechali unášet tím, jakým způsobem Thuillier asi rozpracovává jednotlivé kapitoly. Pro inspiraci si přiblížme, jistě v nadneseném duchu, úvodní kapitolu – *Snění*.

Představme si, že právě toto téma je náplní dnešní, první přednášky z úvodu do historie. Studenti jsou netrpěliví, sešity připraveny. A už přichází profesor a jeho úvodní věty zní: „Na snění se v historii pohlíží dost špatně: historik nikdy nepřizná, že sní – vědec přece nemůže snít. A přesto kniha nebo článek musí být nejdříve vysněn – tím je prakticky hotov. Snění má jistě četné formy, ale vedle vyhledávání pramenů či vlastního psaní je to také nezbytný prvek historické práce. Snění doprovází historika po celou dobu jeho práce, je součástí jeho řemesla.“

Studenti jsou poněkud udiveni: na střední škole se naučili, že historie je nauka o vývoji lidské společnosti stojící na jakési kostře s fakty čili daty, a teď prý je jejím základem snění! Ale pečlivě a bez odporu, jak jsou též už naučeni, si dělají

4 Přece jen existuje jedna výjimka: MICHEL DE CERTEAU, *Vynalézání každodennosti*, Cahiers du CeFRéS 10, Praha 1996, s. 77–96.

5 MICHEL DE CERTEAU, *Histoire et psychanalyse entre science et fiction*, Paris 1987; ROGER CHARTIER, *Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquiétudes*, Paris 1998. Historie takto na pokraji útesu osciluje mezi fikcí a vědou – tak se prý Michel de Certeau vyjadřoval o tvorbě M. Foucaulta.

poznámky: nejdříve o tom, jak k tomuto stavu došlo – že to způsobilo potlačení subjektivity historika, kdy v důsledku vzestupu vědecké historie došlo k revalorizaci snění, imaginace a historické senzibility, a že přesto ani obrat historického diskurzu v 80. letech neznamenal otevřený prostor pro diskuzi o nezbytnosti snění, obzvláště v nejnovější historiografii.⁶ „Vezměme si ego-historie,“ uvádí profesor příklad, „to jsou spíše vzpomínky – nemluví totiž o tom, co je důležité. Potřebovali bychom intimní deníky historiků. Díla historiků neříkají nic o jejich snění.“

„Bohužel vám nemohu říct, jak to probíhá, jaké psychologické mechanismy vstupují do hry, když historik dělá historii a píše. To ještě nebylo zkoumáno,“ pokračuje profesor a studenti se začínají zamotávat: nějak jim není jasné, co si vlastně mají zapsat: Že se o tom nikdo neodvážá mluvit právě proto, že je to podmínkou bádání? A jak mají chápat touhu historika a schopnost předvídat či to, že je důležité řídit vlastní snění? Chtějí si zapsat jasně, jak to vlastně je, jak na to byli dosud zvyklí. Přece však jen přichází jakási klasifikace: „To máte tři typy snění,“ vysvětluje profesor, „přípravné, organizační a závěrečné, kdy byste měli snít o nedokonalostech, mezerách, přehlédnutích, o tom, co jste neuměli říct.“

Studenti si nejsou zcela jisti, jestli si z nich profesor náhodou nedělá srandu, přesto si však všechno poznamenávají; není to zas nic tak složitého, tak se to pak naučí a zopakují mu to u zkoušky. Ale teď, no to už je opravdu na pováženou: prý máme být trochu blázní a oddat se svému řízenému snění! To nám říká místo toho, že máme řádně studovat, učit se a chodit do archivu. A navíc, že tím máme zlomit tradici svých učitelů, ale čas máme tak do pětatřiceti let, pak už ta schopnost snít ubývá!

No ty oblasti snění, jako např. v biografii, duchovních dějinách, sociální historii nebo historii každodenního života, to zní docela seriózně... A je docela legrační, že někteří historikové prý vůbec nemají schopnost snít – zvláště ti s dogmatickou koncepcí historie, ti, kteří chtějí vyučovat pravdu. Že má snění svá pravidla používání, tomu už snad taky uvěříme, a nad místem snění v historii v roce 2050 se dokonce společně zasníme: asi to bude opravdu tak, jestli tedy budou pokračovat současné historiografické trendy, že se zrodí formy historie se zvýšenou potřebou snění, které prozatím neznáme – to jsou historie neslyšené, jemné, vycházející z imaginárna. Více pozornosti se bude věnovat korespondenci, deníkům, obrazům, ústním pramenům a audovizuálním materiálům – a taky se pravděpodobně objeví větší počet historiků schopných snění, hlavně žen, u kterých je tato

⁶ V této době např. Georges Duby píše: „Co je to historický diskurz, jestli ne výraz osobní reakce historika na roztržité útržky jeho emocí? Řekl bych jeho snů. Protože nutně musí snít. Vážně, ale snít.“ Z novější historiografie o snění např. MINSOO KANG, *The Use of Dreaming for the Study of History*, *Rethinking History* 3/2001, s. 275–283.

schopnost zvýšená. A možná se změní i způsob psaní: budou publikovány spíše prameny, které budou vyvolávat snění, opustí se vědecký jazyk...

Tak ona to byla nakonec docela dobrá přednáška, ještě uvidíme, jak nás z toho bude profesor zkoušet. Ale jinak jsme si nakonec i dobře podiskutovali a zasmáli se.

I když je velmi pravděpodobné, že téma snění v úvodu do historie na našich univerzitách nezazní (přece jen máme svou umírněně pozitivistickou Bílou horu), nejdůležitější je o možnosti takového úvodu vědět. Nevím sice, jak se takový úvod do historie zkouší, ani nevím, s jakým ohlasem se Thuillierovy přednášky setkávaly u studentů, ale rozhodně je to úvod úlevný. Myslím, že o to také Thuillierovi šlo: hrát si. Hrát si při výuce tak, aby se historie ocitla blížeji skutečnému životu než ideologie, hrát si „sofistikovaně“ a neupadnout do deterministické historie, která má vysvětlení pro vše. Tak studenti historie lépe pochopí, že historie je život a nespočívá v tom, že se člověk uzavře do archivů, mezi své prameny. Jak píše Thuillier: „Dobrou knihu nedělá kvantita práce, ale schopnost dobře vidět.“

Na závěr bych si dovolila parafrázovat otázku Pavla Himla v předchozím čísle: Není to škoda, že absolvent historie u nás nemusí vědět nic o snění?

Radmila Slabáková